

Політика національно-економічного зростання (частина 2)

Валовий національний продукт також існує у двох формах – натуральній і вартісній. Динаміка їх змін не завжди збігається – вони можуть змінюватись у протилежних напрямках. Річ у тому, що натуральна форма виражається натуральним показником, тобто фізичною одиницею продукції Q , а вартісна – її ціною $ц$. За спаду обсягів виробництва і зростання інфляції фізична кількість продукції зменшується, а її ціна зростає. Якщо темп зростання ціни перевищує темп спаду обсягу виробництва, то за вартісним показником простежується економічне зростання, хоча насправді відбувається спад виробництва.

Для правильного оцінювання реального зростання економіки використовують (відповідно до умов виробництва) систему показників (індексів):

1) за збалансованої економіки і незначних змін фізичного обсягу виробництва та цін – *індекс валового випуску продукту (валового внутрішнього продукту) $I_{Qц}$* :

$$I_{Qц} = \frac{Q' ц'}{Q ц_0} ;$$

де Q' і $ц'$ – продукт і його ціна наступного періоду;

Q_0 і $ц_0$ – продукт і його ціна попереднього періоду.

Цей індекс виражає економічне зростання в поточних цінах і характеризує зміну масштабу економіки як під впливом фізичного зростання валового суспільного продукту (національного доходу), так і у зв'язку зі зміною цін;

2) за економічного зростання лише за рахунок фізичного обсягу виробництва розраховують *індекс фізичного обсягу I_Q* .

$$I_Q = \frac{Q' ц_0}{Q ц_0} ;$$

3) за впливу цін на економічне зростання розраховують *індекс цін – $I_ц$* :

$$I_ц = \frac{Q' ц'}{Q' ц_0} .$$

Між індексами економічного зростання існує тісний взаємозв'язок: індекс валового випуску $I_{Qц}$ дорівнює добуткові індексів фізичного обсягу I_Q і цін $I_ц$ – $I_{Qц} = I_Q \cdot I_ц$, з якого можна вивести значення будь-якого індексу правої частини рівняння.

Досягнення збалансованості національної економічної системи і необхідних середньорічних темпів зростання обсягів виробництва національного доходу – надзвичайно складна проблема. На її розв'язання спрямовані зусилля урядів країн, виробничі програми збільшення фізичного обсягу продукту Q і призупинення зростання його ціни $ц$. Однак є країни, які досягають такої збалансованості, стають лідерами за основними показниками

економічного зростання й успішно конкурують на світових ринках. Їх успіх закорінений передусім в організації національної економіки з дотриманням вимог об'єктивних законів виробництва і обміну, узгодженості інтересів усіх суб'єктів підприємництва. Недотримання цих вимог призводить до кризових явищ у господарській і політичній системі. Певною мірою це спричинило крах так званої соціалістичної системи господарювання наприкінці 80-х – на початку 90-х років XX ст. Нові незалежні держави, що утворилися на її теренах, розпочали трансформацію успадкованих господарських систем, перехід від планової до ринкової економіки.

За змістом виокремлюють екстенсивний та інтенсивний типи економічного зростання. На практиці жоден з них у чистому вигляді не існує, вони перебувають у певному співвідношенні, яке передусім залежить від „економічності” господарської системи. У регламентовано-плановій економіці переважає екстенсивне зростання, обумовлене суспільним типом власності, директивним плануванням макро- і мікроекономічних показників виробництва, відсутністю конкуренції, зацікавленості безпосередніх виробників в інтенсивності праці та ін. Таку економіку характеризує витратність виробництва, невисока ефективність підприємств, збитковість деяких із них.

Просте збільшення маси використовуваних ресурсів призводить до швидкого збільшення валового випуску B . Цей тип економічного зростання потребує великих запасів матеріально-сировинних ресурсів, резервів праці з тим, щоб за потреби залучити їх у систему виробництва [1, С.263]. Він негативно впливає на розвиток галузей виробництва напівфабрикатів, підвищує затратність економіки загалом.

Розглянемо, як зростатиме валовий випуск B зі збільшенням кількості праці та капіталу. Припустимо, що не існує технологічних змін, які могли б вплинути на збільшення обсягу продукту. Отже, виробнича функція, що виражає залежність валового випуску B від кількості основного капіталу K і праці T , є незмінною в часі: $B = F(T, K)$.

У такому разі обсяг валового випуску B змінюється лише зі зміною кількості праці T і капіталу K .

З'ясуємо, на скільки одиниць зросте обсяг виробництва, якщо кількість праці збільшиться на ΔT одиниць. Спершу визначимо граничну віддачу праці $ГВТ$:

$$ГВТ = F(T + 1, K) - F(T, K).$$

Вона показує на скільки зросте виробництво за збільшення кількості праці на 1 одиницю. Якщо праця зросте на ΔT одиниць, обсяг виробництва збільшиться на $ГВТ \cdot \Delta T$. Припустимо, що $ГВТ$ дорівнює 3, тобто додаткова одиниця праці збільшує обсяг виробництва на 3 одиниці. Якщо кількість праці збільшиться, наприклад, на 5 одиниць, то обсяг додаткового

виробництва продукту ΔB обчислюють за формулою: $\Delta B = ГВТ \cdot \Delta T = 3 \cdot 5 = 15$.

Отже, збільшення затрат праці на 5 одиниць дає 15 одиниць додаткової продукції на рік.

Аналогічно розглянемо зміни кількості капіталу та їх вплив на зміни обсягів виробництва. Гранична віддача капіталу $ГВК$ показує, на скільки одиниць зміниться випуск продукції із збільшенням капіталу на 1 одиницю:

$$ГВК = F(T, K + 1).$$

Якщо кількість капіталу збільшиться на ΔK одиниць, виробництво продукту зросте на $ГВК \cdot \Delta K$. Припустимо, що $ГВК$ дорівнює 0,5, тобто додаткова одиниця капіталу збільшує обсяг виробництва продукту на 0,5 одиниць. Зі збільшенням капіталу, наприклад, на 6 одиниць, кількість додаткової продукції обчислюють за формулою: $\Delta B = ГВК \cdot \Delta K = 0,5 \cdot 6 = 3$.

Отже, збільшення капіталу на 6 одиниць дає 3 додаткові одиниці готової продукції на рік [5, С.128].

На практиці обсяги праці і капіталу змінюються одночасно. Припустимо, що кількість праці збільшилася на ΔT , а кількість капіталу – на ΔK . У такому разі ΔB зміниться під впливом змін обох факторів:

$$\Delta B = (ГВТ \cdot \Delta T) + (ГВК \cdot \Delta K).$$

Перша сума в дужках – зростання виробництва за рахунок збільшення кількості праці, друга – зростання виробництва за рахунок збільшення кількості капіталу. Це рівняння показує, як розподілити зростання виробництва для кожного фактора [2, С.264]. Перетворення його на рівність полегшує інтерпретацію даних. Після відповідних алгебраїчних перетворень рівняння набуває вигляду:

$$\frac{\Delta B}{B} = \left(\frac{ГВТ \cdot \Delta T}{B} \right) \frac{\Delta T}{T} + \left(\frac{ГВК \cdot \Delta K}{B} \right) \frac{\Delta K}{K}.$$

Воно показує співвідношення між темпом приросту виробництва ($I_g = \Delta B / B$), темпом приросту затрат праці ($I_m = \Delta T / T$) і темпом приросту капіталу ($I_k = \Delta K / K$).

Відтак треба знайти спосіб обчислення величин, що в дужках. Гранична віддача капіталу дорівнює реальній ціні його використання, тому $ГВК \cdot K$ – загальна віддача капіталу, а $(ГВК \cdot K) / B$ – частка капіталу у створеному продукті. Аналогічно гранична віддача праці дорівнює реальній заробітній платі, тому $ГВТ \cdot T$ – загальна винагорода за працю, а $(ГВТ \cdot T) / B$ – частка праці у створеному продукті. За припущення, що екстенсивна виробнича функція має постійну віддачу від масштабу, сума цих двох частин дорівнює одиниці. Отже,

$$\frac{\Delta B}{B} = x \frac{\Delta K}{K} + (1 - x) \frac{\Delta T}{T};$$

де x – частка капіталу;
 $(1 - x)$ – частка праці.

Використана література:

1. Яковенко Р. В. Національна економіка : навч. посіб. / Роман Яковенко. – Кіровоград : „Пік”, 2009. – 548 с. : іл.
2. Яковенко Р. В. Національна економіка : навч. посіб. / Роман Яковенко. – [2-ге вид., випр.]. – Кіровоград : „КОД”, 2010. – 548 с. : іл.
3. Яковенко Р. В. Тлумачний англо-український словник економічних термінів з елементами теорії та проблематики. Дидактичний довідник / Роман Яковенко. – [Вид. 2-ге, випр.]. – Кіровоград : видавець Лисенко В.Ф., 2015. – 130 с.
4. Яковенко Р. В. Основи теорії економіки для технічних спеціальностей : навч. посіб / Роман Яковенко. – Кіровоград : „Поліграф-Сервіс”, 2009. – 120 с. : іл.
5. Заблоцький Б. Ф. Перехідна економіка : посіб. / Заблоцький Б. Ф. – К. : ВЦ „Академія”, 2004. – 512 с. (Альма-матер).

Р. В. ЯКОВЕНКО,
 к.е.н., доцент